משבר ההגיון: שיחה עם קאדר עטייה

בעת זו, של משבר ההגיון והדעת, האם ישנה אפשרות לתיקון? מאט הנסון משוחח עם האמן הצרפתי-אלג'יראי הנודע קאדר עטייה על עבודותיו האחרונות, על '~~לה קולוני~~' (~~*La Colonie*~~), מרכז הדה-קולוניזציה שהוא מנהל בפריז, ועל המלצות הקריאה שלו לתקופות בידוד.

שיחה מאת מאט הנסון יוני 12, 2020

קאדר עטייה (Attia) הוא אמן צרפתי-אלג'יראי נודע החי בברלין. עבודות המולטימדיה שלו פורשות ומפענחות נרטיבים עולמיים של הגירה ביחס להשפעתה המתמשכת של הקולוניזציה. הוא פועל רבות באפריקה, ובמיוחד בקונגו ובסנגל, והמסות הקולנועיות שלו מציבות בקדמת הבמה את תרומתם האינטלקטואלית של העמים הילידיים ברחבי העולם לאמנות, לרפואה, לפילוסופיה ולמדע. רעיונותיו שואבים השראה ממושג ה'תיקון' – שאיפה למאמץ שיקום משותף ברחבי כדור הארץ.

__Hayward Gallery - Kader Attia - Thierry Bal-21.jpg

[1]
קאדר עטייה, התיקון מתרבויות מערביות אל תרבויות חוץ-מערביות, 2012, מיצב, טכניקה מעורבת
מראה הצבה, "מוזיאון הרגש", גלריה הייוורד, לונדון, 2019
הוזמנה והופקה על ידי דוקומנטה (13) בתמיכת ובאדיבות האמן, גלריה קונטינואה, גלריה נאגל דרקסלר וגלריה קרינצינגר. תמיכה נוספת על ידי הקרן הלאומית לאמנויות גרפיות ופלסטיות, צרפת.
צילום: תיירי בל

שוחחנו בבית קפה ברלינאי, בשעת צהריים מוקדמת של נובמבר ב-2019. הוא תיאר את רוח התקופה כ"משבר הגיון" (crisis of reason), ודן בהקבוצתית התערוכה עבור שיצר בעבודה "~~אתמול~~מחר" (yesterday Tell me about tomorrow [2]), במרכז לתיעוד ההיסטוריה של הנאציזם, באוצרותו של המנהל האמנותי ניקולאוס שפהאוזן (Schafhausen), בסימפוזיון בהשתתפותו גם כמו BAK-ב "פשיזם ללא לחיים הצעות" בסדרה Propositions for Non-Fascist Living [3]). בשנת 2016 זכה עטייה בפרס מרסל דושאן ובעקבותיו גם בפרס קרן מירו מברצלונה. ב-13 וב-14 בפברואר השנה, היה שותף לארגון כנס בקונסטהלה (Kunsthalle) בווינה, שכותרתו הייתה "המערב הלבן III: למכן את האפרטהייד [3]" ועסק במה שניקהיל פל סינג (Singh Pal) כינה "חיי הנצח של הפשיזם". תערוכת היחיד הבאה של עטייה תתקיים במוזיאון קונסטהאוס בציריך (Kunsthaus), החל מה-21 באוגוסט השנה. לפני כן היתה אמורה להיפתח תערוכתו הראשונה בברזיל, ב-SESC פומפייה, בשלישי באפריל.

מסות הווידאו שלו מוצגות ברחבי העולם. לאחרונה הוצג הסרט *מורשות הגוף* (*The Body's Legacies [4]*), שגם עליו שוחחנו, בקולנוע הפתוח של סאלט גלטה (Galata SALT) באיסטנבול. בימים כתיקונם עטייה נוהג לכנס פורום דה קולוניזציה המכונה ~~לה קולוני~~ בפריז, אולם כעת, לאלה ששוהים בבידוד עצמי, הוא ממליץ על קריאת *פיתוח זולל-עצמי* (*Self-Devouring Growth*) מאת ג'ולי ליווינגסטון (Livingston).

מאט הנסון: אני מתעניין בחלקך בתערוכה "ספר לי על~~אתמול~~מחר" במינכן, ובהכנותיך לקראת האירוע "עריקה ממלחמות התרבות" שייערך ב-BAK באוטרכט.

קאדר עטייה: התערוכה במינכן כוללת עבודה שעוסקת בשאלת ההגיון במונחים של תרבויות לא-מודרניות שמתמודדות

מצד אחד עם אמונות - מדת ועד אנימיזם - ומצד שני עם האופן בו הקולוניאליזם החדיר, באפריקה במיוחד, את רעיונות ההגיון לשדות כמו פסיכיאטריה ופסיכואנליזה.

בסרט*שיקוף של זיכרון* (*Reflecting Memory/Réfléchir la Mémoire*, 2016) המוקרן בתערוכה, יש קטע מהעבודה שמוצגת עכשיו בבית תרבויות העולם (Welt der Kulturen der Haus), שם מוקרנים עשרה סרטים קצרים שמוצגים גם הם במינכן. מה שעניין אותי מאוד בפרויקט הזה היה לבדוק את העובדה שתרבויות טרום-מודרניות וחברות שלא חוו עדיין קולוניזציה כבר טיפלו במחלות נפש – סכיזופרניה, פרנויה, פסיכוזה – תוך שימוש באמונות וברפואה מסורתיות. ביקרתי ב-22 ארצות עם המצלמה שלי ובליווי אתנולוגים. באפריקה קיימים שני סוגי עוסקים ברפואה – כאלה שהתחנכו בגרמניה או בארצות הברית והם משתמשים בשפה המערבית, וכאלה שלמדו גם וגם, אך מעדיפים משמעותית את העולם הנסתר.

בקיצור, אני חושב שכעת, בעולם המערבי וגם בכל העולמות האחרים, אנו הולכים לקראת משבר הגיון. אני חושב שזה המצב בו אנו חיים כעת, משבר הגיון. הבינה המלאכותית והמרחב הדיגיטלי מואצים. הדיגיטל הוא עוד עולם נסתר שבו הכול אפשרי. יש הרבה ראיונות בסרט שלי, מכיוון שאני מנסה לגרום לכל אותם אנשים לדבר על השאלות הקשורות למה שאני מכנה 'משבר ההגיון' מצד אחד, ומהצד השני הדבר שאני קורא לו 'תיקון'. מה אנחנו יכולים לעשות? האם זה בר-תיקון או לא? האם אנחנו אבודים לנצח?

[5] unnamed.jpg

[6]
קאדר עטייה, שיקוף של זיכרון (Reflecting Memory / Mémoire la Réfléchir, 2016)
וידאו דיגיטלי HD חד-ערוצי, צבע, צליל, 48:01 דקות
באדיבות האמן, גלריה קונטינואה, גלריה קרינציגנר, להמן-מופן וגלריה נגל דרקסלר
צילום: קאדר עטייה

[7] unnamed (1).jpg

[8]
קאדר עטייה, שיקוף של זיכרון (Mémoire la Réfléchir / Memory Reflecting 2016)
וידאו דיגיטלי HD חד-ערוצי, צבע, צליל, 48:01 דקות
באדיבות האמן, גלריה קונטינואה, גלריה קרינצינגר, להמן-מופן וגלריה נגל דרקסלר
צילום: קאדר עטייה

מ"ה: האם עבדת בעבר עם המרכז לתיעוד ההיסטוריה של הנאציזם במינכן?

ק"ע: אף פעם לא הייתי שם. מעולם לא התעסקתי הרבה בנאציזם, אלא אם כן זה היה קשור לנושאים שאני חושב שהם חשובים, [כמו] קולוניאליזם. הפרויקט הקולוניאליסטי הנאצי מעניין מאוד. זה התקיים בוודאי במזרח אירופה, אבל גם באפריקה – הם רצו להחזיר את המושבות שאיבדו במלחמת העולם הראשונה. היו לי הרבה ספרים על זה, וספרים של הנאצים משנות השלושים. התעמקתי בנושא הזה. הדבר השני שעניין אותי בנאציזם היה שאלת הפשיזם. קראתי את כתבי וילהלם רייך (Reich) וולטר בנימין (Benjamin), כי התעניינתי באג'נדה הנאצית, או הפשיסטית. קראתי ספר ממש חולני, וזה היה קשה מאוד, שבו מתומללים כל נאומיו של יוזף גבלס משנת 1928 ועד 1936. זהו ספר בלתי-נתפש. אני אומר לך שאני מתעניין בשאלה זו של הפיכת הפרויקט הארי, הייחוד הארי, לפרויקט פשיסטי בין-לאומי. אני חושב שאנחנו חוזרים לזה עכשיו, בוודאות. בינה מלאכותית, פליטים, ושנאת מוסלמים מתמחזרים בכל מיני אופנים כאנטישמיות נוצרית גרמנית.

מ"ה: מה ספציפית עניין אותך בנאומים של גבלס?

ק"ע: הטון של הנאומים עניין אותי מכיוון שהוא היה שאפתני, הוא התחרה באחרים, בהרמן גרינג, לדוגמה. ומה שעוד עניין אותי זה עד כמה אידאולוגיה הרסנית יכולה לעצב את עצמה כמכונת מוות. וזה לא רק אדם אחד. פרימו לוי נהג לומר, אני לא מפחד מהמפלצות. לא אכפת לי מהמפלצות. הן מועטות ונדירות. מה שמפחיד אותי זה המיליונים שמוכנים לבצע את הפקודות של המפלצות. ואת זה אומר פרימו לוי, ששרד את אושוויץ.

מתוך אידאולוגיית כת זו, האידאולוגיה הארית, היינריך הימלר הצהיר שהגזע הארי היה קיים כבר לפני זמן רב, אבל הוא כוסה בשכבות רבות של גזעים אחרים וצריך לחפור לעומק, כמו ארכיאולוגים, כדי לחשוף את הגזע העליון הזה. חשוב להבין, לדעתי, איך אידיאולוגיית כת כזו הפכה לתופעה חובקת עולם, כי זה מה שקורה כיום. לכן אני מתעניין בזה, בשאלת הפשיזם וקשריו לקולוניאליזם.

ואחרון חביב, משום שאני אמן, ומשום שהיטלר היה צייר, אני מתעניין בחלקה של האמנות באידיאולוגיה הזאת. התנועה הפשיסטית התערבה בשדה האמנות. הם יצרו את תערוכת "האמנות המנוונת". הם פיארו יצירות, פסלים, ארכיטקטורה. שדה התעופה טמפלהוף [בברלין] עדיין עומד, והוא נבנה על ידי הנאצים. באיטליה, מוסוליני השפיע על אמנים. התנועה הפוטוריסטית הייתה פשיסטית, גם אם אנחנו מחבבים חלק מהאמנים שלה. אני ממש אוהב את [פיליפו טומסו] מרינטי (Marinetti), למשל. הם היו פשיסטים.

מ"ה: בתערוכה במינכן, העבודות שלך יוצגו ביחד עם האמן הנאצי אמיל נולדה (Nolde).

ק"ע: אמיל נולדה השתתף בתערוכת האמנות המנוונת, ואחרי המלחמה הוא נחשב למעין גיבור בגלל זה. אבל למעשה הוא היה אנטישמי ותמך בנאצים.

מ"ה: נפגשתי עם אנשי המוזיאון לעיצוב של בוש (Bosch Den Museum Design). הם הקימו תערוכה בשם "העיצוב ברייך השלישי [9]" (Reich Third the of Design) וספגו ביקורת רבה על השאלה האם הם מפארים את הנאציזם. כשאתה מתעמת עם סוגיות של קולוניאליזם, האם אתה נתקל בביקורת, או בחלקים מתערוכות שספגו ביקורת? האם אתה מטיל ספק ביעילותה של אמנות פוליטית?

ק"ע: לפני כעשר שנים, ומכיוון שאני מתעניין מאוד בארכיטקטורה מודרנית, היה רגע מסוים שבו גיליתי שרוב האמנים שביקרו את המודרניזם בעצם העריכו אותו מאוד. במקסיקו, למשל, שם אני מאוד בעניינים כי אני חי בה כבר שנים רבות ודובר ספרדית, שוחחתי עם אמנים שביקרו את היציאה נגד המודרניזם.

אולי זו תמימות, או צביעות, או תסמין שטוקהולם, אבל קיים סוג של הערכה לעבודות שאמורות להיות ביקורתיות. ארכיטקטורה מודרנית במהותה היא רדיקלית, קרה ומחמירה, אך בו בזמן היא מחלצת מתוך המשטר הקפדני הזה סוג של שירה. לה קורבוזיה (Corbusier Le) כתב שיר שנקרא*הפואמה של הזווית הישרה*, שיר המוקדש לזווית הישרה. האנשים האלה היו באמת מוקסמים ממה שהם עשו.

אפשר לבוא עם כל האפיסטמולוגיה ולנסות לפרק את המבצר, אבל במוקדם או במאוחר המבצר יבלע אותך. זה כמו הבאוהאוס. יש הרבה ביקורת על הבאוהאוס כיום כי עכשיו זו חגיגת המאה שלו, אבל אין באמת הרבה טיעונים כנגד התנועה הזאת. הביקורת שלי כלפי לה קורבוזיה היא שהוא קולוניאליסט. זה פשוט מאוד. בערים כמו לונדון, או פריז שאחרי נפוליאון, זה היה כמעט בלתי אפשרי לבנות בניינים חדשים. ארכיטקטים צעירים כמו לה קורבוזיה לא הורשו לבנות. הם לא יכלו לגייס כסף לבניית פרויקט. רבים מהם החלו לפתח את הקריירות שלהם במושבות – באלג'יריה, במרוקו או בטוניסיה עבור האיטלקים. מה שמעניין במקרה של לה קורבוזיה זה שהוא לא רק בנה שם. הוא הלך לשם והמחקר שלו השפיע על עבודתו באופן מטורף. הארכיטקטורה הנפוצה בדרום אלג'יריה ובמרוקו, המכונה ארכיטקטורת בוץ או חמר, השפיעה על האסתטיקה שלו. לדוגמה, בעיר ושמהע'רדאיה [10], שבה עבדתי.

[11] kader attia gugenheim.jpg